

Södertörns högskola | Institutionen för livsvetenskaper

Examensarbete 15 hp | Utbildningsvetenskap avancerad nivå |
Höstterminen 2012

Interkulturell lärarutbildning mot förskola, förskoleklass och grundskolans
tidigare år 210 hp

Den kvinnliga rollen i nyutgivna bilderböcker

– Och hur pedagoger resonerar kring sitt arbete
med att motverka stereotypa könsmonster i
förskolan med hjälp av bilderböcker.

Av: Charlotte Sagrelius

Handledare: Kettil Johansson

The female gender in recently released children's books

– and how educators reason about their efforts to combat stereotypical gender patterns in preschools using picture books.

Author: Charlotte Sagrelius

Tutor: Kettel Johansson

Period: Autumn 2012

Problem statement – Nowadays, women have a greater place in literature, both as a writer but also the role of the book and that is why I have chosen to examine how educators reason about their use of literature in preschool to combat the stereotype of gender roles.

Motivation – An earlier survey shows that women now have a greater place in the recently released children's literature and, therefore, it is interesting to see how educators see their work on countering gender patterns using picture books. It is also interesting to examine whether the female roles in the books are consistent with the research I've used.

Approach – I chose to use qualitative interviews with teachers in two preschools and also examined the recently released children's books they worked with.

Results – The results of my survey shows that teachers thoughts about their work on combating gender pattern occurs on an individual plan and depend on how the teacher interprets the guidelines. My survey also shows that the gender roles in the newly released picture books are consistent with earlier research I've used.

Conclusion – It is therefore important that educators are aware of how easily gender patterns are induced, it happens on a daily basis through words and expectations that educators have on children.

Key Words: Gender patterns, gender, children's books

Nyckelord: Könsmönster, genus, bilderböcker

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
1.1 Bakgrund	3
2. Syfte.....	4
2.1 Frågeställning	4
3. Teoretisk utgångspunkt och centrala begrepp.....	5
3.1 Teoretisk ram.....	5
3.2 Centrala begrepp.....	6
3.3 Teorireflekation.....	7
4. Tidigare forskning och litteratur inom det aktuella området	8
5. Metod och material.....	11
5.1 Intervjumetod.....	11
5.2 Genomförande	12
5.3 Urval; bilderböcker	12
5.4 Bakgrund till val av frågeställningar i bokanalys	14
5.5 Metoddiskussion	15
5.6 Forskningsetiska överväganden	15
6. Genomgång av empiriskt material	17
6.1 Bokanalys 1- Prinsessor och drakar av Christina Björk.....	17
6.2 Bokanalys 2 – Prinsessans rockband av Per Gustavsson.....	19
6.3 Intervju med pedagoger	20
7. Analys	26
8. Slutdiskussion	31
9. Förslag till fortsatt forskning	32
Källförteckning.....	33
Bilagor.....	35
Bilaga 1	35
Intervjufrågor	35

1. Inledning

Kvinnans roll har med tiden fått en starkare ställning inom många områden och inte minst inom barnlitteraturen. Den könsroll kvinnor förväntas fylla tar således inte längre endast plats vid spisen som den omtänksamma modern och insiktsfulla hustrun, utan står idag för mycket mer än endast hushåll och moderskap.

I Svenska Barnboksinstitutets (SBI's) rapport om bokåret 2011, även benämnt kvinnans och flickans år, redogörs det för en distinkt skillnad som uppstått under den senaste tiden. Kvinnan spelar inte längre alltid den ”traditionella offerrollen” (SBI's läsrappport 2011:7).

Vi har kommit en lång väg inom litteraturen när vi talar om den nuvarande kvinnliga könsrollen. Mary Ørvig, svensk litteraturvetare, skrev i boken *Så skulle flickor vara* om hur litteraturen ända tillbaka på 1700-talet såg ut. Ørvig skriver en del om så kallade ”uppförandeböcker” för det kvinnliga släktet som beskrev den rollen kvinnor skulle spela och hur de skulle uppföra sig (1973:10). Följaktligen har kvinnorollen gått igenom en markant omvändning från att ha ansetts mindre benägna att själva förstå hur man ska uppföra sig. Rollen de spelar i litteraturen har således inte alltid varit densamma som den är idag.

I litteraturen avspeglas olika roller och i nytgivna böcker kan familjekonstellationen se annorlunda ut än tidigare. Idag blir vi inte lika förvånade över att läsa om en mor som är ensamstående med två barn. Vi blir heller inte lika förvånade om vi får höra att en kvinna har sällskap av en annan kvinna, vilket vi förmodligen hade blivit för ett århundrade sedan (Ørvig 1973:16).

Eftersom att kvinnors roll inom litteraturen i modern tid ser annorlunda ut än förr finner jag det intressant att undersöka hur pedagoger arbetar i barngruppen utifrån nytgivnen barnlitteratur, som pedagogerna betraktar vara genusmedvetna, kring dessa roller.

1.1 Bakgrund

Läroplanen Lpfö 98 uttrycker vikten av *jämställdhet mellan könen* som ett av de värden vilka skolan och vi som framtida pedagoger ska förmedla och gestalta. Det uttrycks tydligt att på vilket sätt pojkar och flickor bemöts och även bedöms i skolan medverkar till elevers uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt.

”Förskolan ska motverka traditionella könsmonster och könsroller. Flickor och pojkar ska i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller”
(Regeringskansliet 1998:6).

I boken *Möte med bilderboken: ett studiematerial* uttrycker Lena Kåreland, litteraturprofessor vid Uppsala universitet, och Barbro Werkmäster, författare och konstvetare, att vi som pedagoger har många uppdrag att fullfölja. Ett av dessa uppdrag är att låta eleverna möta och ta del av skönlitteratur från tidig ålder för att skapa intresse för litteratur hos barn som snart ska börja skolan.

Bilderböcker utgör en stor del av den litteraturen som används för just detta på förskolor idag och i de flesta fall är bilderboken det första mötet unga barn har med litteratur överhuvudtaget. Den vänder sig oftast till barn under sex år och innehållsmässigt består den till 50 % av illustrationer som därmed också utgör en stor del av vad som förmedlas till barnen (Kåreland 1987:5ff).

2. Syfte

Syftet med detta arbete är att ta reda på hur pedagoger på två olika förskolor resonerar kring sitt arbete med att motverka stereotypa könsmonster med hjälp utav nytutgiven barnlitteratur som de anser vara genusmedveten samt att analysera dessa böcker utifrån vilka könsmonster de genomsyras av.

2.1 Frågeställning

- Hur ser kvinnans könsroll ut i de två nytutgivna bilderböckerna som förskolepedagogerna arbetar med på den utvalda förskolan och som beskrivs som genusmedveten litteratur?
- Hur resonerar pedagogerna kring sitt arbete med att motverka traditionella könsmonster med hjälp av nytutgivna bilderböcker de anser genusmedvetna?
- Hur anser pedagogerna att de arbetar utifrån de utvalda böckerna för att skapa diskussion och reflektion kring könsroller?

3. Teoretisk utgångspunkt och centrala begrepp

Den teoretiska ramen utgör vad man kan kalla mina glasögon genom uppsatsens gång, alltså teorier om det jag valt att undersöka där jag speglar de teorier jag utgått ifrån när jag undersöker mitt empiriska material.

3.1 Teoretisk ram

Jag utgår i min teoretiska ram från John Deweys grundtanke om reformpedagogiken, som vi kan läsa om i Gunnar Sundgrens stycke ur *Boken om pedagogerna* (Forsell 2005:84). John Dewey var en pedagog som var verksam under senare delen av 1800-talet och tidigare delen av 1900-talet.

Dewey hade många tankar om utbildningsväsendets och individens roll kontra samhällets del i hur vi utvecklas och har speglat detta i dels reformpedagogik. Gunnar Sundgren menar att Deweys reformpedagogik syftar på att skolan som institution inte längre är något som ska stå i centrum. Han menar att vi ska tänka oss att det är lärandets villkor och hur vi på bästa sätt kan erövra kunskap, som står i centrum. Dewey menar att samhället som står i ständig utveckling ställer krav på en utvecklande pedagogik, alltså att utveckling i samhället innebär att det sker utveckling inom skolan.

I dagens läge vill vi inte längre använda skolan som ett utövande av makt utan som hjälp för att bidra till människans utveckling med dess egenvärde. Meningen är att vi ska se till individens egna behov för att fostra så goda medlemmar som möjligt i en större gemenskap där det är människans samspel med sin omvärld som formar utvecklingen. Dewey ifrågasatte äldre föreställningar om att eleven från början är en ”tom tavla – *tabula rasa*”. Med reformpedagogik menas följaktligen en pedagogik som ständigt förändras till det bättre och det är även det vi i dagens pedagogik strävar efter.

Då jag i min uppsats har som avsikt att undersöka arbetet kring den kvinnliga rollen i nyutgivna bilderböcker är många språkligt konstruerade begrepp viktiga och återkommande i min undersökning. Exempelvis är tidigare nämnda begrepp ’genus’ och ’könsroll’ *konstruerade* av människan där innebörden har större betydelse än ordets utformning. Jag har därför valt att även utgå från ett socialkonstruktivistiskt tänkande för min undersökning.

Socialkonstruktivismens grundtanke baseras på den språkliga och sociala interaktionen, där utgångspunkten är att det är genom denna språkliga process som vi utvinnet kunskap. Magdalene Thomassen, filosof och lektor, skriver i sin bok *Vetenskap, kunskap och Praxis* om hur vår verklighetsuppfattning samt självförståelse etableras av dessa konstruktioner skapade genom just språklig social interaktion (2007:205).

Läroprocesserna på det mellanmänniska planet sker genom relationerna i den sociala interaktionen medan läroprocesserna på det individuella planet har underordnad betydelse inom socialkonstruktivismen enligt Åström (2009:271). Kvinnorollen är således ett konstruerat begrepp och jag avser att undersöka hur två pedagoger väljer att arbeta kring den innebörd som har givits den kvinnliga könsrollen i arbete med bilderböcker. Denna undersökning genomförs dels med tankarna kring reformpedagogik och även med tankarna kring socialkonstruktivism som teoretisk ram för undersökningen.

3.2 Centrala begrepp

Nedan följer en definition av de begrepp som är centrala genom min undersökning.

Bilderbok

Kåreland beskriver begreppet "bilderbok" i sin bok, *Möte med Bilderboken*, genom att beskriva tre olika uppfattningar gällande definitionen av en bilderbok (1985:19ff). Begreppet kan bestämmas kvantitativt, alltså med utgångspunkt från mängden bilder i boken. Det kan också definieras utifrån läsförståelsen i boken eller huruvida förlaget eller upphovsmannen väljer att kalla det för en bilderbok. I den här undersökningen avser jag med begreppet bilderbok delvis det kvantitativa men även hur förlaget har valt att benämna respektive bok.

Ingrid Nettervik, f.d. universitetslektor i litteraturvetenskap vid Högskolan i Växjö, ger i sin bok *I barnbokens värld* en ytterligare definition på vad som avser en bilderbok (2002:67). Hon menar att en bilderbok inte endast utgörs av bilder utan att bilderna i boken spelar en dominerande roll. Det finns två typer av bilderböcker – pekboken för de yngsta barnen och sedan de illustrerade böcker som är den typ min undersökning kommer att baseras på.

Könsroll

Enligt Nationalencyklopedin utgör begreppet könsroll de socialt konstruerade skillnaderna mellan de två biologiska könen gällande allt som är socialt och kulturellt betingat, såsom normer, värderingar samt föreställningar.

Yvonne Hirdman, professor inom samtidshistoria och historia, beskriver i boken *Genus, om de stabila föränderliga former* att ordet könsroll betyder att vi som människor spelar en roll som själva biologiska könet regisserar. Hon menar att begreppet könsroll håller fast vid ett osynligt bindestreck som finns mellan själva könet och rollen (2001:13).

Genus

Kenneth Åström, författare, beskriver i boken *Skola och pedagogik – lexikon A-Ö*, begreppet genus som ett socialt kön, mer än ett biologiskt, alltså den rollen för könet som konstruerats genom social och språklig interaktion (2009:109). Åström menar att begreppet genus på senare tid har börjat ersätta begreppet könsroll. I begreppet genus ingår således begreppet könsroll, det sociala och konstruerade könet, och det används i texten med denna mening.

Yvonne Hirdman, menar att genusbegreppet är en mer korrekt översättning av engelskans 'gender', än tidigare begrepp könsroll. Hon menar att när vi i Sverige översatte 'gender' till genus så var det för att vi behövde ett begrepp som tar upp vad som döljer sig bakom orden kvinna och man. Hirdman menar att det döljer sig fostran, prägling, tvång och underordnad bakom dessa ord (2001:28).

Genusmedvetenhet

Att vara genusmedveten, kan utifrån begreppet genus enkelt beskrivas som att vara medveten om sina egna och även andras förutfattade meningar. Det innefattar även en medvetenhet gällande normer och krav som ställs för de olika könen. Hirdman talar om flera olika förutsättningar som döljer sig bakom orden kvinna och man och det är bland annat dessa tolkningar och förutsättningar som vi med hjälp av genusmedvetenhet ska motverka (2001:28).

Stereotypa könsmonster

I detta arbete menar jag i likhet med vad Christian Eidevald, filosofiedoktor och universitetslektor, menar i boken *Det finns inga tjejbestämmare* när jag talar om stereotypa könsmonster. Nämligen att det innefattar en lägre status för flickor vilket innebär ett ojämlikt maktförhållande mellan pojkar och flickor inom utbildningsområdet (2003:6).

3.3 Teorireflektion

Nedan gör jag en reflektion över vad som är positivt respektive negativt med mitt val av teoretisk ram.

Valet av reformpedagogik som teoretisk ram med inslag av socialkonstruktivism är positivt för att det sätter lärandet och individen i fokus, men även för att man ser kunskapen och lärandet som socialt konstruerat. Eftersom min undersökning avser pedagogers arbete kring genusmedveten litteratur har jag båda aspekterna i centrum för min undersökning då jag anser att reformpedagogik och socialt producerad kunskap står i centrum.

Nackdelen med att använda sig av endast två teoretiska perspektiv är att det kan begränsa arbetet något och det finns en möjlighet att arbetet hade fått ett annat resultat ifall jag valt en annan teoretisk ram eller flera teoretiska perspektiv.

4. Tidigare forskning och litteratur inom det aktuella området

I denna del av uppsatsen redogör jag för tidigare forskning och litteratur som redan existerar inom mitt undersökningsområde. Det finns ett flertal studier som berör delar av det ämne jag valt att undersöka. Jag ska följaktligen presentera några forskare och deras studier som är relevanta att ta upp, dels i de sakliga argument som används uppsatsen igenom men även som bakgrund till varför jag tycker detta ämne är relevant att undersöka inför min framtida arbetsroll.

Enligt en undersökningsrapport genomförd av Svenska Barnboksinstitutet var året 2011 kvinnornas och flickornas år. Inte endast gällande ungdomsböcker utan också i frågan om barnlitteratur såsom bilderböcker vilken är den genre min undersökning avser. I rapporten framgår det att mängden flickor och kvinnor har ökat inom barnlitteraturen. Ökningen har skett gällande både författare såväl som huvudroller och det uttrycks att ökningen av det kvinnliga även kan vara en anpassning till marknaden och en sjunkande läslust hos pojkar (SBI:s läsrapport 2011:12).

Även om rapporten tillskriver att våld och slagsmål fortfarande förekommer så har kvinnan inte längre en traditionell offerroll i samma utsträckning som tidigare. Pojkar må fortfarande utgöra majoriteten inom bilderböcker men kvinnliga bilderboksförfattare skildrar nu fler fantasifulle och initiativtagande flickor som har en starkare integritet än tidigare (SBI:s läsrapport 2011:13).

Maria Nikolajeva, professor i barnlitteratur, skriver i boken *Barnbokens byggklossar* om olika sätt att analysera personer i litteraturen (1998:62). Hon menar att det finns två sätt att se karaktärerna på, antingen öppna eller stängda. Med en sluten karaktär menar Nikolajeva att vi enkelt kan få en föreställning av deras identitet utifrån vad som står i texten och inte drar några slutsatser utöver det som står i boken, medan en öppen karaktär tillåter oss att analysera karaktären utifrån våra egna erfarenheter, en slags generalisering. Nikolajeva tar upp exempel på sådana generaliseringar såsom bland annat ”pojkar är busiga” eller ”flickor gillar att skvallra” vilket även är stereotypa könsmonster. För att koppla till SBI's läsrappport om året 2011 har flera slutna karaktärer utvecklats när det gäller det kvinnliga könet där det inte finns plats för generaliseringar på samma sätt som om det hade varit en öppen karaktär.

Eidevald skriver om utvecklingen kring synen på jämställdhet mellan det kvinnliga och manliga könet inom utbildningsområdet (2003:6f). Han menar att det skedde en förändring 1994-1995 när det i den första propositionen till riksdagen framfördes att flickor och pojkar i skolan bemöts utifrån stereotypa förväntningar om hur de bör bete sig. Detta använde man som grund för att föreslå en formuleringsändring i skollagen och efter ändringen som skedde 1995 fick jämställdhet en större kraft. Det framfördes att pojkar och flickor inte ska behandlas som enhetliga grupper utan att utbildningen ska ge flickor och pojkar likvärdiga förutsättningar.

Således förs olika diskussioner menar Eidevald, där formuleringar i läroplan och skollag anskriver att pedagoger ska motverka stereotypa könsroller men inte hur detta arbete ska genomföras konkret. Detta lämnar öppet för olika typer av arbets- och tillvägagångssätt, där en pedagog använder sig av litteratur som hjälpmedel kanske en annan pedagog använder sig av ett idrottsrelaterat arbete (2003:7f).

Eidevald refererar till boken *Genusforskning: frågor, villkor och utmaningar* av Britt-Marie Thurén, professor i genusvetenskap, som beskriver den pågående debatten gällande jämställdhet och vad den innebär (2003). Han menar, liksom Thurén, att det är tre debatter i rörelse. Den första berör huruvida män och kvinnor är olika, den andra hur olika män och kvinnor egentligen vill vara. Den tredje och sista handlar om ifall vi som män och kvinnor önskar vara olika samt hur vi ska lyckas med att skilja det från att vara ojämlika, vilket är en helt annan sak. Han föreskriver att den individuella pedagogens syn på genus och ställning till dessa tre debatter resulterar i ett flertal olika tolkningar verksamheter emellan. Därmed syns det även stora skillnader i angreppssätt gällande hur vi ska nå dessa mål. Det är på så sätt

alltid upp till personalen på förskolan hur de ser till att pojkar och flickor får chansen att utvecklas på bästa sätt utan att bli tillbakadragna av stereotypa könsmonster.

Sven Persson, docent i pedagogik, uttrycker i forskningsöversikten *Forskning om villkor för yngre barns lärande i förskola, förskoleklass och fritidshem* att det som ger uttryck åt de könstypiska mönster som produceras i förskolan är pedagogernas förväntningar på barnen (2008:48). Persson refererar även till Gunni Kärrby, fil doktor och docent i pedagogik, och hennes tankar i *Könsskillnader och pedagogisk miljö i förskolan* och menar att hon redan för 20 år sen gjorde upptäckten att de vuxnas engagemang kring barnen på förskolan i stor grad har att göra med hur genus eller kön konstrueras (1987).

Kajsa Ohrlander, lektor vid institutionen för utbildningsvetenskap, skriver i boken *En rosa pedagogik* om hur alla människor dagligen omedvetet skapar och formar det som är kvinnligt och manligt genom språklig interaktion. Hon pekar på de nya teorier som började spridas under 1900-talet vilka gjorde så att könet började ses som en diskursiv konstruktion som tog plats beroende på vilka olika föreställningar och praktiker som tar plats. Hon menar att konstruktionerna för manligt och kvinnligt endast är konstruerade. Med detta menar Ohrlander att konstruktionerna inte är självklara vilket i sin tur betyder att det är möjligt att ifrågasätta könsroller och se det som en maktproblematik, vilket är viktigt för vuxna som arbetar med barn (2011:13f).

Ohrlander talar även om den rosa pedagogiken och arbetet kring just färgen rosa som på senare tid har kommit att bli en laddad färg, inte minst bland genusmedvetna föräldrar. Dock har arbetet med att återerövra färgen rosa samtidigt som man sätter ner foten och gör motstånd mot förakt för det feminina sakta men säkert trappats upp hos bland annat feministiska rörelser och queerpolitiska grupper (2011:11).

Även Fanny Ambjörnsson, socialantropolog och forskare kring genusvetenskap, skriver i sin artikel *Den rosa overallen* om hur föräldrar förklarar att de vill motverka stereotypa könsroller genom att inte klä sina barn i rosa, somliga med motiveringen att då kan inte pojkar ärva dessa kläder sedan (2005:70).

Christian Eidevald och Hillevi Lenz Taguchi, professor i pedagogik, uttrycker sig i samma bok som ovan om genusarbetet eller jämställdhetsarbetet i förhållande till förskolan. Han menar att det arbetet i andra länder knappt existerar på grund av att man inte har samma syn

på förskolor som till exempel i Sverige. Här ser vi förskoleverksamheten som en rättighet och här är 98 % av alla barn är inskrivna på förskolan (Skolverket 2010).

Eidevald och Taguchi har även genomfört en enkätundersökning bland förskolepedagoger kring hur de arbetar med genus och vilken strategi de använder sig av, varav 22 % har medgett att de avlägsnat vissa böcker. Enkätundersökningen gällde pedagoger på 96 förskolor varav 89 svarade (Eidevald, Ohrlander & Taguchi 2011:23).

De resultat och slutsatser ovannämnda forskare har kommit fram till kommer att analyseras senare i undersökningen samt diskuteras i samband med mina egna resultat.

5. Metod och material

Nedan presenterar jag mitt val av tillvägagångssätt och vilket material jag har använt mig av i min undersökning för att få svar på syftet. Detta kapitel är uppdelat i underrubriker för att göra arbetets metod- och materialval så tydligt som möjligt. Jag redogör även för de forskningsetiska principer jag har tagit hänsyn till under min undersökning.

Jag har genomfört min undersökning med hjälp av dessa metoder;

- Kvalitativa intervjuer med pedagoger ifrån de utvalda förskolorna
- Analys av hur kvinnans könsroll ser ut i de bilderböcker pedagogerna använder sig av för att motverka stereotypa könsmonster

Jag har till min undersökning använt mig av följande material;

- Sammanställning av mina intervjuer
- Två bilderböcker utgivna 2011 som pedagogerna använder i läsesammanhang på de olika förskolorna, som de även anser vara genusmedvetna

5.1 Intervjumetod

Jag använde mig av en kvalitativ intervjumetod som i enlighet med boken *Den kvalitativa forskningsintervjun* skriven av Steinar Kvale, norsk psykolog, och Svend Brinkmann, professor i psykologi, innebär att respondenten och den som intervjuar tillsammans skapar kunskap i ett samtal (2003). Denna slags metod och detta konstaterande kan vi koppla till det

teoretiska perspektivet jag utgått ifrån, socialkonstruktivism. På samma sätt som Kvale & Brinkmann menar är utgångspunkten att kunskap produceras i sociala interaktioner.

Kvale & Brinkmann avser även med kvalitativ intervju att innebörden av det material man får in bör klarläggas vid själva intervjutillfället, såsom tolkningen av de svar man får och att man ska låta intervjupersonen ta ställning till dessa för att som jag har förstått det få fram ett så informativt och omfattande empiriskt material som möjligt.

5.2 Genomförande

Min första intervju genomfördes på förskolan i ett av vilorummen där jag förde anteckningar samtidigt som jag spelade in för att understryka det jag tyckte var relevant och extra viktigt för min undersökning. Pedagogerna jag intervjuade har hand om den äldre barngruppen där det går tre- till femåringar, men hade tidigare även arbetat med barnen på den yngre avdelningen. Intervjun varade i ca 45 minuter och nedan redovisar jag en sammanfattning av intervjun tillsammans med några citat.

När jag genomförde min andra intervju kände jag mig mer säker vilket jag tror var positivt då detta var denna pedagogs första intervju. Vi satt i matsalen då den var tom och pratade. Denna gång skrev jag några stödord men antecknade inte på samma sätt som första gången då jag märkte att det är mer positivt om intervjun genomförs med ögonkontakt. Denna intervju varade inte lika länge utan tog cirka 20 minuter men jag tyckte likväl att den var informerande och att jag fick med mig ett bra empiriskt material. Precis som med tidigare intervju redovisar jag här nedan en sammanfattning av intervjun samt några olika citat.

5.3 Urval; bilderböcker

Inom barnlitteraturen finns det många olika genrer. Min första tanke var att det räckte med att undersöka pedagogers arbete med barnlitteratur i förskolan men jag märkte att det var en alldeles för bred generalisering. När jag började läsa olika förklaringar om barnlitteratur och alla dess genrer fastnade jag för bilderboken. Dels för att bilderboken används flitigt i samband med lässammanhang i förskolan och dels för att bilden i sig också är ett språk som står i fokus för tolkning och analysering. Bilderna spelar även en stor roll för barnen och inte bara texten (Kåreland 1994:13).

Eftersom att jag var intresserad av en så relevant undersökning som möjligt valde jag att undersöka om pedagogerna arbetade med några bilderböcker som var publicerade 2011 då min tanke var att chansen till ett bredare urval på förskolan från det året var större än om jag

skulle välja böcker publicerade 2012. Böcker publicerade 2012 anser jag vara så pass nya att risken är att förskolan inte hunnit låna eller köpa in några. Med den tanken medföljde även slutsatsen att pedagogerna på förskolan inte använt sig av någon av dessa nya böcker under de stunder då läsning förekom vilket skulle göra det till oanvändbart material. Dessutom hade jag även läst, som jag tidigare skrev, i barnboksinstitutets rapport att bilderboksutgivningen var som störst 2011. Detta använde jag som en ytterligare aspekt för att utbudet förmodligen skulle vara större och på så vis ge mig ett bättre material för min undersökning.

Jag kontaktade båda förskolorna och frågade först ifall de arbetade med några bilderböcker publicerade 2011 i samband med genus. På ena förskolan fick jag svar samma dag och de berättade om boken *Prinsessor och Drakar* som de har använt sig av ganska flitigt. På den andra förskolan fick jag vänta ett par dagar till dess att en pedagog återkom och berättade om en bok de använder på förskolan som heter *Prinsessans rockband*. Båda dessa böcker var utgivna 2011 och pedagogerna refererade till dessa när vi talade om bilderböcker samt genusmedveten litteratur.

Efter att jag fått hjälp av förskolorna med bilderboksmaterialet valde jag att söka upp böckerna på internet för att se om det möjligen fanns utlåtande från några andra än pedagogerna på förskolan gällande böckernas anknytning till genus för ett relevant material. Jag använde mig av böckernas titel + genus och fick därefter fram utlåtanden av Värmlands bibliotek som omskrivit att böckerna berördes av genus. Nedan har jag citerat utlåtandet;

Det är många som frågar efter barnböcker med ett bra genusperspektiv. Traditionellt har man sett att flickor och pojkar beskrivs olika i böcker och att det oftast är pojkar som är huvudkaraktären. I vår lista får du tips på bilderböcker som skiljer sig från detta och några som också tar upp samkönade relationer (Tips på böcker som behandlar genus, Värmlands bibliotek).

Dessa böcker har följaktligen båda omskrivits som genusmedvetna bilderböcker samtidigt som pedagoger på olika förskolor arbetar med dem i läsesammanhang. Detta gjorde det både intressant och relevant att undersöka kvinnorollen i dessa böcker samt pedagogernas tankar kring det egna arbetet i samband med dessa böcker.

5.4 Bakgrund till val av frågeställningar i bokanalys

Jag valde att beskriva de bilderböcker som förskolorna använder sig av utifrån ett par kriterier jag fann relevanta i förhållande till syftet med undersökningen och i relation till tidigare forskning och jag förklarar nedan varför jag ansåg frågorna vara relevanta.

Följande frågor använde jag mig av vid genomförandet av bokanalyserna.

- Hur såg framsidan på boken ut?
- Vilka egenskaper har det kvinnliga könet i boken?
- Vem/vilka är huvudkaraktären?
- Förmedlar boken någon värdering?

Anledningen till varför jag valde att presentera hur framsidan ser ut är på grund av att jag vill undersöka ifall det är en bok som framhäver det kvinnliga och manliga lika mycket eller om det är något kön som dominerar extra mycket. Jag fann det även intressant att undersöka detta då Ohrlander har skrivit om färgen rosa och dess innebörd. Det är intressant att se om böckerna framhäver färgen rosa och försöker återerövra den ”laddade” färg som fått så dålig status eller undviker den helt (2011:11).

Läsrapporten om året 2011 på Svenska Barnboksinstitutets hemsida beskriver även att det kvinnliga könet i böckerna har en större framtoning detta år (2011:14). Det vill säga att den kvinnliga könsrollen i större grad är initiativtagande och modig vilket gör det intressant att se till egenskaperna hos det kvinnliga könet i de nyutgivna böckerna. Jag har även i åtanke att inte applicera något utifrån mina egna erfarenheter eller förväntningar på karaktärerna i boken och på så sätt utgå från en analys av en sluten karaktär i enlighet med Nikolajevs metod (1998:62).

Anledningen till att jag ställde frågan om huvudkaraktären är för att jag ville veta om det är det kvinnliga könet som står i centrum eller om det är det manliga könet. Detta på grund av att Svenska barnboksinstitutet hävdar att även om den kvinnliga rollen inom barnlitteraturen är mer initiativtagande så utgörs de flesta huvudrollerna fortfarande till största del av det manliga könet (SBI's läsrapport 2011). Därför ansåg jag det relevant att ta reda på om det kvinnliga könet står i centrum i de böcker pedagogerna väljer att arbeta med.

Eftersom pedagogerna arbetar med böckerna i läsesammanhang är det även intressant att ta reda på om det förmedlas någon speciell värdering som exempelvis kamratskap, lojalitet etc.

5.5 Metoddiskussion

I detta kapitel följer en diskussion om mitt val av metod och vad som föreföll positivt respektive negativt med denna metod.

Jag valde att använda mig av kvalitativa intervjuer istället för observationer där jag hade fått chansen att observera pedagogerna i deras praktik kring genusmedvetna bilderböcker. Denna metod valdes bort dels för att spendera mindre tid på insamling av material och mer tid på analys och undersökning. Då mitt syfte är att undersöka pedagogernas tankar och reflektioner kring arbetet med att motverka stereotyperna könsroller med hjälp av bilderböcker kändes det som ett bra val. Jag tror att det skulle bli svårare att få fram information om pedagogernas egna synpunkter på varför de arbetar som de gör och vad de själva tycker är viktigt med deras arbete om jag hade valt att använda mig av observation som metod.

För att få så ärliga svar som möjligt valde jag att inte skicka ut intervjufrågorna i förhand då jag heller inte trodde att det var frågor pedagogerna mentalt behövde förbereda sig på för att kunna ge så bra svar som möjligt. Jag förberedde mig även på att jag kanske skulle få ställa vissa följdfrågor beroende på ifall jag kände att jag fick svar som kunde utvecklas ännu mer.

Jag valde att transkribera mina intervjuer för att förhoppningsvis kunna hitta mönster i respondenternas svar och på så sätt få ut så mycket som möjligt eftersom att jag endast hade två stycken intervjupersoner att förlita mig på. Däremot valde jag att inte ta med hela intervjuerna paus för paus eller till exempel understryka tonfallet hos respondenten utan jag transkriberade de delar jag fann relevanta för min undersökning och valde därefter att skriva det så sammanhängande som möjligt för att få ett bra flyt i min text. Jag antecknade under intervjuerna lite vid sidan om för att påminna mig själv om, under tiden jag transkriberade, vad jag tyckte var extra viktigt att ta med i uppsatsen. Detta gjorde jag eftersom min erfarenhet säger mig att det är lätt att respondenten tror att svaret ska vara så långt som möjligt och på grund av det hamnar lite utanför frågeramen när hon/han svarar.

5.6 Forskningsetiska överväganden

Eftersom att jag valt att genomföra en del av min undersökning med hjälp av intervjuer har jag tagit hänsyn till de forskningsetiska överväganden som innefattar principen om hur jag handskas med materialet jag får tillgång till. Nedan förklarar jag hur jag gick tillväga.

I enlighet med Vetenskapsrådets rekommendationer tog jag kontakt med två förskolor och informerade dem om min undersökning varpå jag frågade ifall det fanns någon pedagog

tillgänglig och som ville ställa upp på en intervju gällande arbetet med genusmedveten litteratur och den kvinnliga könsrollen.

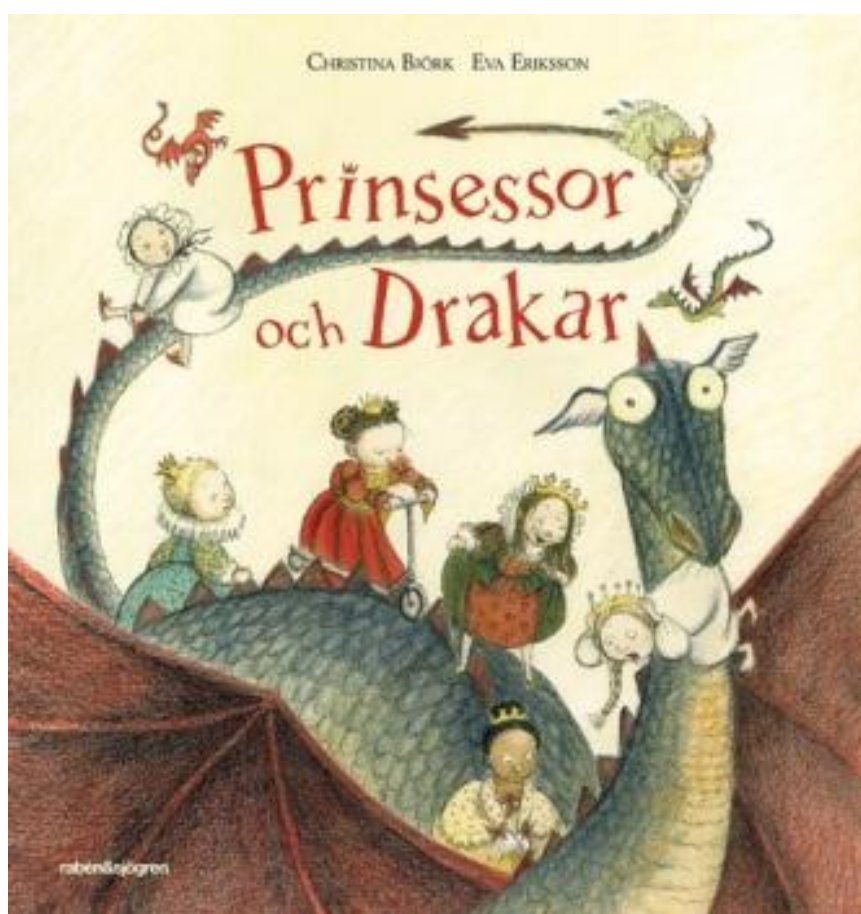
När jag sedan fick tag på två pedagoger så informerade jag dem båda om de etiska principerna som finns till för att skydda deras identitet. Jag berättade att datainsamlingen skulle göras vid själva intervjutillfället och med hjälp av inspelning samt frågade ifall de tyckte att detta kändes okej varpå ingen av dem avböjde. Jag förklarade även mitt syfte med min undersökning och gav pedagogerna tillfälle att ställa frågor samt berättade att deras uppdiktade berättelser skulles behandlas anonymt i mitt examensarbete, även om jag inte skulle behandla någon personlig information i den data jag samlade in. Jag berättade även att informanterna får avbryta sitt deltagande när som helst eftersom att det är frivilligt.

Inom de forskningsetiska principerna finns något som kallas individskyddskravet och det kan i sig konkretiseras i fyra delar. Dessa krav kallas informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Informationskravet tillskriver att informanterna skall få information om studiens syfte samt hur studiens resultat skall användas och presenteras vilket de fick. Genom samtyckeskravet får informanterna veta att de bestämmer över sitt medverkande i studien. Konfidentialitetskravet innebär att uppgifter och den privata data som jag får tillgång till under studien inte ska kunna identifieras av någon annan. Nyttjandekravet innebär att den data som jag har samlat in under studiens gång inte får användas till något annat än syftet med studien (Stukat, 2011:138f).

6. Genomgång av empiriskt material

I detta kapitel redovisar jag mitt empiriska material genom att presentera mina bokanalyser av de två genusmedvetna bilderböcker förskolan använder sig av. Jag redovisar även de svar jag fick under intervjuerna i en löpande text med inslag av några citat från båda respondenter.

6.1 Bokanalys 1- Prinsessor och drakar av Christina Björk

Bokens framsida är en illustration av sju stycken prinsessor som alla befinner sig runt en drake, en prinsessa åker till exempel sparkcykel på drakens rygg medan en annan hänger i klänningen från drakens mun. Draken har uppspärade ögon och ser förvånad ut, inte det minsta skräckinjagande. Färgerna är ganska mörka och rosa färg syns inte.

I boken kan vi läsa sju olika berättelser, en för varje dag, och varje dag är huvudkaraktären en ny prinsessa som har en viss egenskap, rädsla eller ett visst humör. Det kan vara allt ifrån en prinsessa som är rädd för ekorrar men tycker extremt mycket om drakar, till en prinsessa som är väldigt bortskämd och inte har någon att leka med. Varje berättelse har

anknytning till en ny prinsessa och en av veckodagarna, till exempel ”*Prinsessan Freesias fredag.*”

Eftersom att det är sju olika berättelser med sju olika prinsessor betyder det att det finns flera olika kvinnliga könsroller. Den första prinsessan, Månstråle, är väldigt bortskämd och har en mängd med olika materiella saker. Under berättelsens gång uppvisar hon en ganska mallig attityd samtidigt som hon är orädd och avslutar allt med att vara givmild då hon ger bort ett par av hennes saker. Den andra prinsessan, Tindra, är rädd för alla möjliga saker, bland annat tvål, vilket gör att hon ständigt är smutsig. Hon är även väldigt envis då hon vägrar att vara nära något hon är rädd för.

Prinsessa nummer tre heter Onetta. Hon är väldigt ensam och det hon mer än allt vill ha är någon att dela sina dagar med. Onetta är fantasifull och påhittig samtidigt som hon är modig och söker efter förändring. Den fjärde prinsessan vi får läsa om i boken heter Torinda. Hon är relativt uttråkad och väntar på att något ska hända, när det gör det är hon nyfiken och orädd. Femte prinsessan, Freesia, är en sur och argsint prinsessa. Hon är till en början snål men visar sedan upp en lojal och kärleksfull sida även om den är ganska maskerad.

Sjätte prinsessan vi får läsa om heter Prinsessan Lövkoja. Hon ska föreställa en modern prinsessa med en egen dator som är uppkopplad mot internet. Egenskaper hon har är dels nyfikenhet samtidigt som hon är snabbtänkt och impulsiv. Den sista prinsessan som det berättas om i boken är en prinsessa som heter Sömmtuta, och precis som namnet avslöjar sover hon gärna djupt och länge. Hon är i början en ganska rädd individ men när det visar sig att hon inte behöver vara rädd längre är hon omtänksam och förstående.

När det kommer till frågan om huruvida boken förmedlar en värdering så tänker jag personligen att det implicita budskapet rör stereotypa roller. Exempelvis, alla prinsessor tycker inte om att bära klänning och krona samtidigt som alla drakar inte behöver vara onda endast för att de är drakar. Det gömmer sig en hel individ bakom befattningen som besitter känslor och tankar precis som vilken människa som helst. Man styrs sålunda inte av vilket ”väsen” man föddes till.

Denna bok genomsyras av olika slags kvinnliga könsroller som i många av berättelserna är självständiga initiativtagare och vissa rent utav upprorsmakare. För att knyta an till SBI's forskning kring bokåret 2011 och den kvinnliga rollen stämmer beskrivningen av kvinnornas

steg upp från att tidigare erhållit en mer offerbaserad roll inom barnlitteraturen (SBI's läsrapport 2011:13).

6.2 Bokanalys 2 – Prinsessans rockband av Per Gustavsson

Bokens framsida visar en prinsessa som står i ljuset av en strålkastare med en gitarr hängandes över axeln, hon spelar och ser glad ut. Bakom henne ser man silhuetterna av figurer som tillhör ett band som ska föreställa ett rockband, med en prins, ett skelett, en trollkarl och en drake. Bakgrunden är till stor del rosa och även blå.

Den enda kvinnan vi kan läsa om i boken är prinsessan själv. Hon har en rad olika egenskaper och styrs i början av hoppet om att nå ett mål. Hon är insiktsfull och handlingskraftig, tar saker och ting i egna händer när hon är den som står för all planering.

Hon är positiv och klarsynt ifråga om problem och hon blir till slut den som ”räddar hela dagen”.

Huvudkaraktären är prinsessan, det är även hon som står i centrum när bandet uppträder och är följaktligen den enda kvinna vi kan läsa om i berättelsen.

Det jag skulle säga att boken förmedlar är kamratskap och problemlösning som till exempel att om en individ inte klarar av en viss uppgift så löser man det. Men det är fortfarande lika viktigt att individen får vara med i gänget och inte lämnas utanför, problem går att lösa tillsammans.

Bokens genusanknytning förefaller relativt synlig i och med prinsessans roll som ansvarstagare men även den enda kvinna i berättelsen. Alla i berättelsen litar på hennes intuition och så länge hon säger att ”jag löser det” så hänger alla med utan att ifrågasätta hur prinsessan har tänkt lösa problemet. Färgen rosa som tar stor plats i denna bok och även på framsidan är som tidigare benämnt enligt Ohrlander nu en färg som på senare tid har kommit att bli väldigt laddad bland många och en färg som genusmedvetna föräldrar vill undvika skriver hon (2011:11). Men Ohrlander menar att färgen rosa på många andra håll, till exempel feministiska eller queerpolitiska rörelser har blivit en färg som man vill återerövra och vara stolt över.

6.3 Intervju med pedagoger

Respondent 1

Första pedagogen som intervjuas är 52 år och har arbetat på förskolan i över 13 år. I den första frågan om hur hon arbetar med den utvalda boken svarar hon att hon inte väljer att läsa alla berättelser på en gång då hon inte vill att läsningen ska bli enformig. Hon väljer istället att låta barnen få välja vilka berättelser de vill höra, och har för den här boken läst ungefär tre kapitel åt gången. Pedagogen tycker att det är viktigt att läsa parallellt ur andra böcker också.

”Jag tror nämligen att även om berättelserna handlar om prinsessor och drakar vilket är ett populärt ämne för de flesta barn så kan det bli väldigt enformigt att läsa alla berättelserna på en gång. Dessutom vill jag ju inte heller att barnen tröttnar på samma slags upplägg. Därför tycker jag att det är viktigt att läsa med omväxling och speciellt vara lyhörd för alla barns olika intressen även om det är svårt ibland.”

Vidare beskriver pedagogen att hon och hennes kollegor har valt denna bok för att utmana äldre stereotypa könsroller. Hon beskriver att de på förskolan arbetar med många olika typer av böcker, allt för att mångfalden ska få ta plats och för att barnen ska få lyssna till både äldre och nyare berättelser. Samtidigt menar pedagogen att både ”genusböcker” och ”traditionella berättelser” är viktiga för att barnen ska få ta del av många olika kunskaper och menar att de på så sätt kan främja ett mer öppet förhållningssätt hos barnen till olikheter både på ett socialt plan men även på ett mer kulturellt plan.

”Jag och mina kollegor tycker att det är viktigt att det finns sådana slags böcker [alltså genusböcker, författarens anm.] tillgängliga för barn från en tidig ålder för att de inte ska fastna i ett enformigt tänkande vare sig det gäller hur prinsessor behöver räddas eller drakar alltid är onda. Ju tidigare vi kan ta till åtgärder för att motverka ett sådant tänkande desto bättre.”

Det är inte bara genusfrågor pedagogen vill lyfta genom att använda sig av ”genusböcker” utan även förmågan att acceptera mångsidighet ur ett bredare perspektiv. Hon anser att det är viktigt att när vi nu i Sverige redan på förskolan får ta del av nya kulturer arbetar så tidigt som möjligt mot insikten att det finns många varianter av allt och inte något enhetligt tänkande. Frågan sträcker sig alltså långt utöver annat än jämställdhet mellan kvinnor och män men att det är en av många delar som ingår i att arbeta med målet att motverka stereotyp tänkande överhuvudtaget.

Nästa fråga jag ställer gäller barnens reaktion på boken samt vilka frågor eller funderingar de brukar ha.

Pedagogen berättar att i jämförelse med andra böcker hon läser blir femåringarna väldigt glada över just denna bok där de tillsammans brukar gissa vilken relation draken och prinsessan har till varandra innan de börjar läsa. En gång hade de diskussionen om vilka relationer mellan drakarna och prinsessorna barnen tyckte var rimliga eller om de kunde komma på någon annan typ av relation som inte fanns med i boken.

”En liten pojke blev faktiskt rädd för berättelsen då en drake kommer ut ur datorn och vill röva bort flickan. Hon frågade ifall vad som helst kunde komma ut ur datorn och då startade en diskussion om, barnen emellan, vad som är sant och inte. En liten flicka menade på att drakar inte ens finns i verkligheten och på så vis kan de inte komma ut ur datorn och någon

annan menade på att ingenting i sagorna är sanna, det är bara sagor medan en flicka tyckte att det skulle vara kul om det kom ut prinsessor ut datorn istället.”

Eftersom att boken innehåller flera olika sagor, handlingar och olika typer av individer tycker pedagogen den är perfekt för att starta diskussioner med barnen och det i sin tur underlättar barnens sociala samverkan.

Pedagogens egen uppfattning om prinsessor och drakar är att det är en bra bok som utmanar stereotypa könsroller och på så sätt får barnen att tänka ett steg längre. *”Med detta finns det en möjlighet att barnen själva börjar utmana de stereotypa könsroller som ingår i deras lekar. Mamma, pappa, barn kan med lite hjälpande fantasi bli pappa, pappa, hund eller vilken annan kombination som helst. Det jag tror att författaren vill förmedla med boken är att vi bör utmana alla gamla mönster som dyker upp i äldre bilderböcker och på så sätt får yngre barn att tänka efter och låta fantasin flöda för att när de sedan växer upp och blir äldre inte ska fastna i ett enformigt tänkande.”*

Däremot ställer sig pedagogen tveksam till ett urval med endast sådana böcker då hon inte tycker att man ska uppmärksamma denna typ av bok mer än andra då meningen är att de ska förmedla mångfald till barnen och vikten av att tänka själva. *”Skulle vi som pedagoger påpeka hur bra den här boken är eller bara prata positivt om att sätta gamla mönster i frågehörnan kan det utvecklas till att bli en generalisering av det som vi kallar ”redan kända” och det kan i sin tur leda till ”stereotypa mönster” fast i en annan form och det är ju en av de riktlinjer vi enligt kommunen ska arbeta emot.”*

Sammanfattningsvis tycker pedagogen att det viktigaste att ta upp i samband med läsning av denna bok är att det är normalt att vara olika, där olikheter inte behöver vara negativt utan snarare kan ses som positivt.

”Det kan vara väldigt roligt att leka med någon även om man inte har gemensamma intressen, man kan komma väldigt bra överens i alla fall. Det tycker jag är ett budskap som följer likt en röd tråd igenom hela boken och eftersom att det handlar om unga barn är det viktigt att ta upp sådana slags värderingar, det hjälper till att skapa balans.”

Följande fråga undersöker huruvida pedagogen använder sig av bilderböcker i sitt arbete med att motverka stereotypa könsroller, utifrån mål uttryckta i lpfö 98.

Respondent 1 tycker att det är lätt att samordna kunskap med läsning eftersom att det sker minst en gång per dag på förskolan. I och med att de lånar olika böcker relativt ofta samt utgår från vilket tema de har för tillfället menar respondent 1 att mångfalden av roller inom litteraturen de stöter på underlättar arbetet med motverkande av könsroller. De läser på förskolan både äldre och nyproducerade böcker vilket pedagogen menar är av stor vikt då mångfalden resresenteras på detta sätt. Hon talar även om vikten av att föra boksamtal när det uppkommit något i boken som barnen har reagerat på. Pedagogen berättar om en diskussion som uppstod i barngruppen efter att de läst en bok där två män hade sällskap och understryker att hon som pedagog tycker att det är viktigt att låta olika diskussioner som uppstår i barngruppen fortlöpa.

”Jag tror att det är viktigt att låta sådana diskussioner fortlöpa, vare sig det handlar om kärleksrelationer eller något annat som inte är lika vanligt bland barnen i barngruppen. Det är på så sätt man lyckas motverka stereotypa mönster av alla sätt inte endast könsmönster, genom att göra barnen medvetna samtidigt som de får en chans att diskutera med varandra och utbyta åsikter.”

Avslutningsvis ville respondent 1 tillägga att vi som pedagoger är de som bär ansvar för att ge våra yngre barn en så pass stor del av all kunskap som möjligt. Hon tycker även att det är viktigt att vi pratar och diskuterar vad vi läser med barnen samt att vi läser delar av alla olika genrer och författare. Pedagogen påpekar att även om vi som läsare inte är stora anhängare av de nyaste mest genuspåverkade barnböckerna är det viktigt att ha med detta i arbetet. Dels för att skapa medvetenhet men i längre utsträckning också större tolerans för nya saker och olika tankesätt hos barnen.

”Barn i så pass tidig ålder som vi har att göra med törstar efter kunskap och det ska vi som pedagoger ta tillvara på genom att själva vara öppensinnade och kunna samtala på ett bra sätt.”

Respondent 2

Andra pedagogen som intervjuas är 26 år och har arbetat på förskolan i tre år sedan hon tog sin lärarexamen. På den första frågan får hon svara på hur de arbetar med den utvalda boken. Pedagogen berättar att de på förskolan har en bestämd stund för läsning varje dag efter lunch. Under lässtunden får de allra minsta barnen lyssna till ljudsagor medan pedagogerna läser för 3-5 åringarna. Ibland får de äldre barnen välja böcker själva. Den utvalda boken

berättar pedagogen att barnen har valt själva några gånger och att hon själv har valt att läsa den vid vissa tillfällen. Respondent 2 berättar att när den utvalda boken är ett av valen så läser hon den sist då den även innehåller en cd-skiva med låtar som ”rockbandet” i boken skrivit som barnen tycker om att sjunga innan läsningen avslutas.

När pedagogen får frågan om vad tanken var bakom just denna bok förklarar hon att det är densamma tanke som för all annan nyproducerad barnbokslitteratur, nämligen omväxling och modernitet. På förskolan vill pedagogerna dels att barnen har tillgång till så brett urval som möjligt och dels att barnen själva ska ha frihet att läsa och kolla igenom böcker från det senaste året. Men hon påpekar även vikten av att barnen har möjligheten att gå tillbaka till äldre, mer bekanta böcker som de har läst flera gånger. Pedagogen förespråkar böckernas tillgänglighet för barnen, att de själva ska kunna sätta sig och bara kolla på bilderna i böckerna när de får lust att göra så. Sedan kommer hon tillbaka till anledningen till valet av denna bok och förklarar att det har att göra med genusanknytning men även andra faktorer som att den innehåller musik då barnen älskar att sjunga.

Fråga tre undersöker hur barnen har reagerat på den utvalda boken och ifall de har uppkommit några frågor eller funderingar. Respondent 2 berättar att barnen har reagerat väldigt positivt på boken och att det har resulterat i flera lekar där rockband ska startas. Pedagogen understryker att hon tror att det är positivt att prinsessan står i centrum och associerar det till flera pojkars plötsliga lust att klä ut sig till prinsessa.

”Det är för barnen ingen skillnad på om det är en pojke eller en flicka som leker prinsessa när de tillsammans ska starta ett band så jag måste nog säga att reaktionen på denna bok är positiv. Vi har inte fått så många frågor eller funderingar kring boken men eftersom att den inte är så svår, textmässigt, så är det inte konstigt. De flesta frågor eller funderingar kring våra bilderböcker handlar oftast om när ett barn inte förstår vad något innebär.”

När pedagogen får frågan om vad hon själv tycker om boken så uttrycker hon att hon tycker den är bra. Hon förklarar att hon anser boken vara en ”neutral” genusbok som speglar likheter hos pojkar och flickor och att det pågår ett samspel boken igenom som verkar starkare än könstillhörighet.

”Med det menar jag att jag tycker inte på något sätt att den uttrycker en avsky mot flickor som vill ha rosa och killar som vill ha blått utan en gemenskap mellan det kvinnliga och manliga könet istället för en pågående fejd om vad som är manligt och kvinnligt.”

Nästa fråga undersöker ifall pedagogen anser att boken förmedlar något speciellt och ifall denne då väljer att ta upp det i sitt arbete. Respondent 2 tar upp gemenskap som ett centralt budskap i boken, inte då endast gällande män och kvinnor utan alla slags väsen eftersom boken har med flera olika karaktärer inte bara människor.

”Gemenskap är något vi alla här på förskolan ständigt försöker förmedla eftersom det är viktigt att inget av barnen känner sig utelämnade. Jag tycker att det är viktigt att påpeka det när man får tillgång till exempelvis en bok av denna typ, där ingen utelämnas även om det är så att en av deltagarna har lite svårare för något. Då kan man helt enkelt hitta en ny plats eller uppgift åt den personen. De gånger jag har läst denna bok har jag som slut på historian lagt till, och vilken tur att de alla kunde samsas om vad som skulle göras så att ingen blev missnöjd eller ledsen, just för att poängtera hur viktigt det är att på bästa sätt skapa gemenskap.”

Följande fråga undersöker huruvida pedagogen använder sig av bilderböcker i sitt arbete med att motverka stereotypa könsmonster, utifrån mål uttryckta i lpfö 98.

Respondent 2 berättar att hon i arbetet som handlar om att motverka stereotypa könsmonster brukar använda sig av bilderböcker till viss del. Hon brukar då ifrågasätta ganska mycket under läsandets gång. Om det är så att det dyker upp något som pedagogen reagerar på och anser är i närheten av stereotypa könsmonster så brukar hon fråga barnen hur de upplever det som hon själv reagerat på.

”I en bok jag läste för ett par veckor sedan stod det att ”mamma måste vara hemma med lillebror på dagarna för pappa jobbar” så jag ställde barnen frågan – men måste det verkligen vara mamma som är hemma med lillebror eller tror ni att pappa skulle klara av det på samma sätt? Eller kanske – tror ni att mamma kan göra det pappa gör på jobbet?”

Respondent 2 menar att vi måste visa för barnen vikten av att ibland ifrågasätta det som verkar helt normalt för att upptäcka att det går att göra på en massa nya sätt. Hon medger att hon tar hjälp av bilderböcker genom att starta en diskussion eller även som användning för en utgångspunkt till frågor som hon tror är bra för ett kritiskt förhållningssätt till stereotypa könsmonster hos barnen.

Efter svaret på tidigare fråga ställde jag en oförberedd följdfråga. Jag frågade respondent 2 om det fanns något angivet arbetssätt på förskolan som gällde motverkande av könsmonster, då det även är en av kommunens riktlinjer, eftersom hon endast beskrivit sitt personliga angreppssätt. Respondent 2 förklarade att eftersom jag frågat om arbetet kring motverkande av könsmonster med hjälp av bilderböcker valde hon att förklara hennes egna angreppssätt då flera pedagoger inte läser samtidigt. Hon berättar även att de på förskolan har vissa riktlinjer gällande hur de ska motverka könsmonster men dessa innefattar inte läsningen. Respondent 2 berättar att man som pedagog får använda sina egna instrument och sitt egna sunda förnuft för att handla på bästa sätt i denna fråga.

7. Analys

Nedan följer en analys av mitt empiriska material kopplad till den teoretiska ram jag har valt att utgå ifrån samt tidigare forskning för att få ett så sammanhängande arbete och tydligt resultat som möjligt. Utgångspunkten i analysen är alltså det tidigare formulerade syftet kring hur pedagoger resonerar kring sitt arbete med genusmedveten litteratur för att motverka stereotypa könsmonster i förskolan och därtill även de tre frågeställningarna som ligger till grund för syftet.

Bokanalyser

Vad vi till en början kan utröna i förhållande till den första bokanalysen är att det kvinnliga könet tar störst plats i boken samt att kvinnorna i böckerna är initiativtagande och fantasifulla precis som det framgick i SBI's läsrapport. Många av de kvinnliga karaktärer vi får läsa om i första boken, *Prinsessor och drakar* räddar sig ur sin egen knipa och spelar då inte heller den "traditionella offerrollen" (SBI's läsrapport 2011:7).

I den andra bokanalysen ser vi att prinsessan är den som står i centrum, dock är hon den enda kvinnan men hon innehar den viktigaste rollen. Resten av karaktärerna som är av manligt kön förlitar sig på hennes förnuft och kunskap för att lösa det problem som uppstått. Huvudkaraktärerna i båda böckerna är följaktligen av kvinnligt kön och därmed står kvinnan i centrum, även det skrivet om bokåret 2011 i SBI's läsrapport (SBI's läsrapport 2011:13).

Användande av bilderböcker inom förskolan för att motverka stereotypa könsmonster

Som jag tidigare skrev menar Eidevald med stereotypa könsmonster att vi utgår från ett maktförhållande kvinnor och män emellan där kvinnan har en lägre status, vilket alltså innebär ett ojämlikt förhållande mellan pojkar och flickor inom utbildningsväsendet (2003:6). Eftersom böckerna pedagogerna på förskolan arbetar med inte styrker dessa mönster verkar det därmed uppenbart att arbetet kring att motverka stereotypa könsmonster redan påbörjats i och med val av modern genusmedveten litteratur.

Då de båda förskolorna ligger inom samma kommun har de samma kommunbestämda mål att sträva efter, bland annat då att motverka stereotypa könsmonster, vilket båda respondenterna säger att de gör. Samtidigt säger respondent 2 att även om förskolan har kommunala riktlinjer för att motverka stereotypa könsmonster innefattar dessa inte läsningen rent konkret. Istället är det upp till varje pedagog att utgå från sina egna instrument och sitt eget sunda förnuft i hur genusmedveten litteratur kan användas som verktyg.

Urvalsprocess för genusmedveten litteratur på respondenternas respektive förskola

När jag utgår från svaren jag fick på mina intervjufrågor visar det att de två olika förskolorna har en eller flera tankar som ligger bakom valet av bok. Respondent 1 beskriver valet av bok som en mycket medveten avsikt att utmana stereotypa könsmonster där hon och hennes kollegor ser boken som ett konkret verktyg för att motverka ett stereotypt tänkande. De ser det dock som viktigt att traditionell litteratur måste få ta lika mycket plats för att ge barnen ett så brett perspektiv av mångfald som möjligt.

Respondent 2 talar även hon om vikten av omväxling och att barnen ska ha tillgång till ett brett urval av litteratur samt att boken är genusmedveten. Däremot verkar urvalsprocessen inte bestå av ett lika medvetet fokus på genusfrågor, utan det faktum att boken exempelvis har med musik verkar ha spelat minst lika stor roll vid val av bok.

Jag kan även konstatera att på ett praktiskt plan verkar respondenternas dagliga urval av litteratur skilja sig åt där den ena tydligare verkar påverka vilken bok som läses för dagen, medan den andra till stor del låter barnen välja vilken bok som ska läsas. Med andra ord är det inte bara tillgången till genusmedveten litteratur på respektive förskola som är en faktor för hur man arbetar emot stereotypa könsroller utan även hur ofta eller medvetet de används i den dagliga verksamheten.

Pedagogernas arbetsmetodik med genusmedveten litteratur

Båda pedagogerna använder sig av böckerna genom att ställa frågor och skapa diskussion där det till stor del är barnen som påverkar och styr samtalen.

Det jag även kan utröna i delar av respondenternas svar är att en gemensam nämnare för dem båda är att de medvetet eller omedvetet hanterar frågor i genusmedveten barnlitteratur genom ett socialkonstruktivistiskt arbetssätt. Båda pedagogerna redogjorde under intervjutillfällena för exempel på hur det kan se ut under lässammanhangen där de båda menade att det är viktigt att samtala kring det man läser för att skapa kunskap. De väljer att hantera de saker barnen tycker är svårt eller har funderingar kring muntligen, genom att initiera samtal med barnen och få dem att delta i dialog och uttrycka sig.

Respondent 1 och 2 har därmed liknande tillvägagångssätt att när frågeställningar kring genusfrågor dyker upp väljer båda att hantera detta genom att ingå i social dialog med barnen. Detta tycker jag är värt att understryka då socialkonstruktivismen är en del av min teoretiska ram.

Pedagogernas syn på motverkande av stereotypa könsmonster

Respondenterna är båda medvetna och pratar om deras angreppssätt när det gäller motarbetande av stereotypa könsmonster och ser det som ett självklart arbete förknippat med litteratur då det är något som tar upp en del av barnens tid varje dag.

Respondent 1 visar med sina svar tydligt att hennes angreppssätt för att motverka könsmonster är att normalisera den roll det kvinnliga könet har i boken. Respondenten förklarar att anledningen till att hon väljer detta angreppssätt är för att barnen ska få en helhet att utgå ifrån där de inte uppfattar något som ovanligt och konstigt.

Enligt Britt-Marie Thuréns forskning spelar det en stor roll för arbetet kring motverkande av könsmonster vilken utgångspunkt pedagogen har kring genus och de tre pågående debatterna kring jämlikhet, antingen hur kvinnor och män är olika, hur kvinnor och män vill vara, eller slutligen om män och kvinnor vill vara olika men ändå jämlika.

Som jag tolkar svaren jag fick av respondent 1 är det okej att vara olika så länge man ger alla en plats i beskrivningen och inte undviker att läsa de böcker där prinsessor faktiskt blir räddade av prinsar för att det existerar stereotypa könsmonster i den berättelsen. Respondent 1 menar att arbetet kring motverkandet av könsmonster innebär att vi som pedagoger måste göra barnen medvetna på så många roller och mönster som möjligt. Det här

gäller dock sociala och kulturella frågor i allmänhet som sträcker sig långt utöver genus där pedagogen fokuserar på att motverka stereotyp tänkande överhuvudtaget.

I anknytning till analysen av den bok respondent 1 använder sig av på förskolan ser man även arbetet med denna normalisering av olika roller som hon talar om då boken beskriver ett antal olika roller eftersom att den innehåller flera berättelser.

Respondent 1 arbetar således med att normalisera de olika roller som förekommer i olika böcker och inte utmärka något som ovanligt för att göra barnen så medvetna som möjligt och därmed inte inpräglade någon värdering. Hon vill arbeta mot stereotyp tänkande överhuvudtaget och skapa en allmän förståelse för att det sträcker sig långt utöver jämställdhet mellan enbart kvinnor och män.

Respondent 2 talar mer om att motverka könsroller utifrån det traditionellt manliga och kvinnliga perspektivet. Pedagogen talar om exempel på samtal kring att killar vill ha blått och tjejer rosa, huruvida pojkar kan klä ut sig som prinsessa samt vilka roller mammor och pappor måste ha.

Pedagogens metodik verkar således handla om att neutralisera könsroller som tas för givna medan hon inte nämner några större perspektiv som till exempel sociala och kulturella faktorer. Diskussionerna verkar avgränsas till att handla primärt om könsroller.

Kommunalt kontra individuellt perspektiv kring genusarbete

Som tidigare nämndes i avsnittet ”Tidigare forskning” anser Eidevald (2003:7) att eftersom formuleringar i skollagen beskriver vad man som pedagog ska sträva efter finns det stor plats för tolkning om hur arbetet ska genomföras. Detta i sin tur innebär i de flesta fall att arbetssätten i olika förskolor skiljer sig åt beroende på vem som har tolkat riktlinjerna och vad den pedagogen tror sig fungera bäst. Min undersökning verkar styrka detta då båda respondenter uppger att de arbetar utifrån ett individuellt perspektiv.

Intervjuerna visar att det arbete kring ”motverkande av könsmonster” som tar plats i de två utvalda förskolorna sker i samband med läsningen av genusmedveten barnlitteratur och som en relativt stor del av hela arbetet eftersom läsningen sker dagligen på båda förskolor. Jag har även fått reda på att arbetet i samband med litteratur till största del sker individuellt på förskolorna och att tolkningen och angreppssättet beror på hur pedagogen ser på arbetet kring ”motverkande av könsmonster”.

Baserat på de svar jag fått i mina intervjuer blir det tydligt att metodiken kring genusarbete i samband med litteratur beror på vilka normer och värderingar som tar plats hos

respektive pedagog. Det finns en skillnad mellan respondenternas arbetssätt, där den ena verkar mer präglad av att motverka stereotypa könsmonster verkar den andra mer mån om att motverka stereotyper i allmänhet. Detta verkar styrka Eidevalds slutsats om att det finns stort utrymme för tolkning och hur arbetet kring stereotypa könsmonster ska utföras.

Mina intervjuer visar att det uppenbarligen har skett en stor utveckling inom förskolan i det faktum att genusfrågor är satta på kartan genom diverse studier och med uttalade mål inom kommun- och skollag. Respondent 2 uttrycker att *"Det är klart att vi har olika riktlinjer inom förskolan med hur vi på bästa sätt ska motverka stereotypa könsmonster men dessa riktlinjer innefattar inte läsningen på samma sätt utan när det gäller den så har man som pedagog sina egna instrument och sitt egna sunna förnuft för att handla på bästa sätt i denna fråga."*

Barns upplevelse av könsroller i förskolan verkar därmed vara högst beroende av deras individuella förskolepedagoger och dessas egna värderingar och metodik för hur de ska använda sig av genusmedveten litteratur.

8. Slutdiskussion

Nedan följer min slutdiskussion beträffande vad jag i min undersökning har kommit fram till och vad det har för koppling till mitt framtida yrke som pedagog.

Som jag skrev i början hävdar SBI i sin forskning att det har skett en förändring gällande den kvinnliga könsrollen där hon i nyutgiven litteratur har rollen som bland annat initiativtagare och inte spelar en traditionell offerroll (2011). Det jag bland annat har kommit fram till i min analys är att min undersökning styrker denna tidigare forskning då kvinnorollen i de undersökta böckerna inte speglar något av de ovannämnda rollerna i enlighet med SBI's undersökning om bokåret 2011. Detta väcker då frågan ifall jag hade fått ett annat resultat ifall jag frågat pedagogerna hur de arbetar med att motverka stereotypa könsmonster med nyutgiven litteratur från 2011 i stället för litteratur som de ansåg vara genusmedveten.

Pedagoger har ett uttalat uppdrag i att arbeta kring könsmonster men hur de gör de har de inte en standardiserad metodik för. Båda pedagoger tycker att genusfrågor är något vi behöver arbeta med idag men tydligen skiljer sig deras tillvägagångssätt ifrån varandra. Frågan är ifall arbetet med genusmedvetna bilderböcker på förskolor beror på respektive individ, det vill säga pedagog, där effekten av detta blir högst beroende av individuella pedagogers värderingar och tillvägagångssätt. Det faktum att jag endast haft två respondenter gör att jag inte kan resonera vidare kring huruvida det finns en statistisk relevans bakom dessa olikheter. Men eftersom vi i denna undersökning kan notera att två respondenters metodik kring hur man hanterar genusfrågor i förskolan ändå skiljer sig åt, finns det anledning att överväga hur konsekvent genusfrågor hanteras oavsett genusmedveten barnlitteratur. Då en gemensam metodik saknas anser jag att vi har en del kvar att utveckla för att kunna ge alla barn en könsneutral plattform.

Uppenbarligen har det skett stor utveckling i det faktum att genusfrågor är satta på kartan genom diverse studier och med uttalade mål inom exempelvis kommunen. Däremot kan man ifrågasätta om vi inte har en bit till att gå då det verkar finnas risk att barns upplevelse av könsroller i förskolan blir högst beroende av den individuella pedagogen och dennes egna värderingar och arbetssätt.

Vad jag kan uppleva genom vissa av de svar jag fått i mina intervjuer är även att *hur* urvalet av dagens bok sker rimligen påverkar hur stor plats genusdiskussioner får i barnens

vardag. Då en av respondenterna säger att barnen själva får välja vilken bok som ska läsas finns förmodligen risken att genusfrågor enbart diskuteras om ”rätt” bok väljs. På den förskola där barnen i större utsträckning själva väljer litteratur är det därmed möjligt att diskussioner kring genusfrågor sker mer sporadiskt.

Avslutningsvis vill jag påtala det jag upplever som positivt i dagsläget, nämligen att pedagoger har som mål att arbeta med genus inom förskolan där jag finner tecken på att genusfrågor idag drivs framåt vare sig det sker via individuella författare, skolverket eller kommuners målsättningar.

9. Förslag till fortsatt forskning

Nedan diskuterar jag vad som kan vara relevant att undersöka i samband med studien jag genomfört för att få nya eller mer omfattande svar inom mitt undersökningsområde.

Vidare kan det ses intressant att beröra även den manliga könsrollen i nyutgivna bilderböcker och se hur pedagoger arbetar kring det. Eftersom det man idag menar med stereotypa könsmonster innebär att kvinnan har en lägre position än mannen vore det i min mening således givande att undersöka hur pedagoger ser på den manliga rollen inom genusmedveten nyutgiven litteratur och om det sker något arbete kring detta.

En ytterligare fråga jag finner det viktigt att poängtera är frågeställningen kring att många förskolor inte har tillgång till modern genusmedveten litteratur. Jag tycker det är värt att nämna att i min initiala undersökning då jag eftersökte respondenter fick nej från tre förskolor med motiveringen att de inte har tillgång till så modern litteratur. Även om jag inte gått in på detta mer i detalj i det här arbetet anser jag det vara en relevant frågeställning hur genusarbetet påverkas i de förskolor som inte har tillgång till modern genusmedveten litteratur.

Källförteckning

Tryckta källor

- Ambjörnsson, Fanny (2005). Den rosa overallen: om genusfostran, modeller av jämställdhet och identitetspolitiska markörer. *Kulturella perspektiv*. 2005(14):3, s. 69-77
- Björk, Christina (2011). *Prinsessor och drakar*. Stockholm: Rabén & Sjögren
- Eidevald, Christian (2009). *Det finns inga tjejbestämmare: att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek*. Diss.
- Forssell, Anna (red.) (2005). *Boken om pedagogerna*. 5., [rev. och utök.] uppl. Stockholm: Liber
- Gustavsson, Per (2011). *Prinsessans rockband*. Stockholm: Natur & Kultur
- Hirdman, Yvonne (2001). *Genus: om det stabila föränderliga former*. 1. uppl. Malmö: Liber
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Kåreland, Lena & Werkmäster, Barbro (1987). *Möte med bilderboken: ett studiematerial*. 2. uppl. Malmö: Liber
- Kåreland, Lena (1994). *Möte med barnboken: linjer och utveckling i svensk barn- och ungdomslitteratur*. Stockholm: Natur och kultur
- *Läroplan för förskolan: Lpfö 98*. (1998). Stockholm: Utbildningsdepartementet., Regeringskansliet
- Nettervik, Ingrid. (2002) *I barnbokens värld*. Gleerups Utbildning AB
- Nikolajeva, Maria (1998). *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur
- Persson, Sven (2008). *Forskning om villkor för yngre barns lärande i förskola, förskoleklass och fritidshem*. Stockholm: Vetenskapsrådet
- Strömquist, Siv (2006). *Uppsatshandboken: råd och regler för utformningen av examensarbeten och vetenskapliga uppsatser*. 4. uppl. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Stukát, Staffan (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Thomassen, Magdalene (2007). *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion till vetenskapsfilosofi*. 1. uppl. Malmö: Gleerups utbildning

- Åström, Kenneth (red.) (2009). *Lexikon A-Ö: lärarutbildning, skola, pedagogik*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Ørvig, Mary (1973). *Så skulle flickor vara*. Stockholm: Natur och kultur

Internetkällor

Svenska Barnboksintitutets läsrapport (2011): hämtad 12-10-15

- http://www.sbi.kb.se/Documents/Public/Bokprovning/Dokumentation/Argang_2011.pdf

Utlåtande om bilderböcker som behandlar genus, Värmlands bibliotek: hämtad 12-10-25

- <http://www.bibliotekvarmland.se/web/arena/genus-i-bilderbocker>

Begreppet könsroll enligt Nationalencyklopedin: hämtade 12-10-28

- <http://www.ne.se/k%C3%B6nsroll/235811>

Otryckta Källor

I författarens ägo

Ljudinspelning

- Intervju 1: 26/10 2012
- 'Intervju 2: 2/11 2012

Bilagor

Bilaga 1

Intervjufrågor

- Hur länge har du arbetat som pedagog inom förskolan?
- Hur arbetar ni kring den utvalda boken?
- Finns det någon tanke bakom valet av denna bok?
- Hur reagerar barnen på boken? Frågor eller funderingar?
- Vad tycker du själv om den här boken?
- Tycker du att boken förmedlar något speciellt och är det något du tagit upp i ditt arbete?
- I Lpfö 98 står det att vi som pedagoger ska motverka traditionella könsmönster, hur använder du dig av bilderböcker till detta?
- Har du något att tillägga?

Jag är väldigt tacksam för din hjälp och tid!

/Charlotte Sagrelius